

didaktika
ekonomika školství
nové trendy ve vzdělávání

pedagogická evaluace
pedagogická psychologie

pedagogický výzkum

sociologie výchovy

školská legislativa

teorie výchovy

vzdělávací politika

STRUČNÝ PSYCHOLOGICKÝ SLOVNÍK

Pavel HARTL

portál

archetyp
biofeedback
denní snění

fobie
charizma
chování
komplex

mediace
neuron

obsese
počítačová simulace

porucha nálady
psychoanalýza
syndrom vyhoření

terapie
životní cesta

STRUČNÝ PSYCHOLOGICKÝ SLOVNÍK

Pavel HARTL

Hartl, Pavel

Stručný psychologický slovník / Pavel Hartl. –

Vyd. 1. – Praha : Portál, 2004. – 312 s.

ISBN 80-7178-803-1

159.9 * 81'373.46

- psychologie
- oborová terminologie
- výkladové slovníky
- terminologické slovníky

159.9 – Psychologie

81 – Lingvistika. Jazyky

Lektorovali MUDr. Pavel Baudiš, CSc.,
a prof. PhDr. Jaromír Janoušek, DrSc.

© Pavel Hartl, 2004

Illustrations © Jan Hanibal, 2004

Portál, s. r. o., Praha 2004

ISBN 80-7178-803-1

Předmluva

Psychologie se během posledních desetiletí již naplno uhnízdila v každodenním životě. Narážíme na ni v televizním zpravodajství, denním tisku i jeho sobotních přílohách, časopisech i populárněvědeckých publikacích. Požadavek na cenově dostupný, jednoduchý a srozumitelný psychologický slovník, který by sloužil potřebám nejširší veřejnosti, proto přirozeně vzešel od knihkupců.

Vybrat hesla pro takový slovník není lehké. Je třeba učinit mnoho rozhodnutí. U každého výrazu je třeba položit si dvě otázky: Je užíván v psychologických knihách a člancích? Mají čtenáři naději takovému slovu rozumět, nebo je třeba vysvětlit ho ve slovníku?

Problémem se stává i sama psychologie jako výjimečně rozsáhlá disciplína, která se rozprostírá od biologického pohledu na chování až po sociální psychologii a od základního výzkumu po aplikované obory; patří sem klinická, vývojová i školní psychologie, psychologie průmyslu a organizace, soudní psychologie a mnoho dalších disciplín, jež psychologii přesahují. Psychologie používá i odborné termíny z psychiatrie, neurobiologie, farmakologie, etologie, statistiky, filozofie, antropologie, lingvistiky nebo sociologie. Nejužívanější z nich najdeme i v tomto slovníku.

Rozsáhlou oblastí, kterou slovník pokrývá, je psychopatologie. Duševní poruchy jsou řazeny systematicky a jednotlivé diagnostické kategorie jsou založeny na nově upravené mezinárodně platné klasifikaci duševních poruch a poruch chování.

Každý slovník zachycuje nejen přítomnost, ale do jisté míry také historii oboru. Proto jsou krátce definovány i některé dnes již méně používané termíny ze starší psychologické literatury. Uvedeny jsou i velmi stručné biografické údaje o významných osobnostech z historie psychologie.

Hesla mají úmyslně co nejkratší rozsah. Z definic jsou vypuštěna jména těch, kdo výraz jako první použili, kdy se tak stalo a k jaké psychologické škole patřili. Není uveden ani původní, zpravidla řecký tvar slov. Průměrná délka hesla nepřesahuje dvacet slov. Do vymezeného prostoru se tak podařilo vměstnat na šest tisíc hesel.

V tomto slovníku platí zásada *priority adjektiv*, což znamená, že u dvou- a více-slovných pojmů je přídavné jméno na prvním místě. Z tohoto pravidla nejsou výjimky. Díky tomu čtenář heslo nalezne už napoprvé.

Pokud má termín cizojazyčnou i českou podobu, je výklad podán u cizího termínu, jehož vysvětlení bude čtenář ve slovníku hledat nejčastěji. Při výkladu hesel je pak zásadně užíván český výraz.

Pro pohodlnější čtení nejsou ve výkladu užívány žádné zkratky.

K větší přesnosti a spolehlivosti textu významně přispěli recenzenti MUDr. Pavel Baudyš, CSc., a prof. PhDr. Jaromír Janoušek, DrSc. Skvělou práci odborného redaktora slovníku odvedl RNDr. Dominik Dvořák. Všem třem patří neopomenutelný dík.

Pavel Hartl

Praha a Žibřidice, listopad 2002 až říjen 2004

A

A typ → *typ osobnosti A*

AA → *Anonymní alkoholici*

abázie neschopnost chodit; špatná motorická koordinace, příčinou porucha organická nebo funkční, psychická

aberrace odchylka tvaru nebo funkce od normálu

ablutomanie chorobné nutkání mýt se, koupat se

abnormalita zvláštnost, nepravidelnost; výraznější odchylka v myšlení nebo chování ve smyslu funkčním či statistickém

abnormální chování nepřesné označení pro výraznou odlišnost od běžných společenských norem a zvyklostí

abnormita knižně abnormalita

abortivní ne plně vyvinutý, nedonošený, předčasný, způsobující ztrátu plodu

Abraham, Karl (1877–1925), americký psychiatr německého původu; sny, melancholie, psychosexuální vývoj, dva typy maniodepresivní psychózy

abreakce odreagování; znovuprožití patogenních emočních zážitků; cílem je uvolnění emočního napětí a úzkosti

absence nepřítomnost, chybění; náhlá, několik vteřin trvající ztráta vědomí, která není provázena pádem; okolí ani postižený si jí nevšimnou

absolutní čivost absolutní práh počitku; minimální intenzita podnětu potřebná k vyvolání počitku; čím níže leží počitkový práh, tím větší je absolutní citli-

vost k odpovídajícím podnětům; ovlivněno cvikem, únavou, stářím

absolutní chyba rozdíl mezi pozorovanou či měřenou hodnotou a hodnotou skutečnou

absolutní sluch schopnost přesně určovat výšky tónů; bývá vrozený či odvozený po náročném nácviku

abstinence stav, kdy se jedinec vědomě a ze své vůle naprosto zříká použití něčeho či nějaké činnosti; z důvodů etických, rozumových, zdravotních, popřípadě pro neschopnost dosáhnout uspokojení, nebo i nuceně – ve vězení, při léčbě

abstinenční syndrom hovorově absták; → *odvykací syndrom*

abstrakce rozumová činnost, pomocí níž jsou odkrývány podstatné vlastnosti předmětů nebo vztahy mezi nimi a vytvářeny pojmy

abstraktní operace formální operace; myšlenkový postup používaný při formálně logickém usuzování; u člověka začíná od jedenácti let

abulie nerozhodnost, nedostatek vůle, neschopnost zahájit činnost; příznak melancholie i deprese

abusabilita pojem odrážející přesvědčení některých odborníků, že existují jedinci, kteří mohou „přitahovat“ zneužívání, znásilnění nebo týrání

abúzus nadměrné požívání toxických látek, jako je alkohol, káva, tabák, léky na spaní, léky proti bolestem; také jejich užívání v nevhodnou dobu, jako v práci či těhotenství; dělen na abúzus bez návyku, s návykem, jednorázový, opakovaný, příležitostný, pravidelný, periodický

abúzus látek nevyvolávajících závislost nadužívání léků jako analgetik dostup-

ných bez lékařského předpisu, projímadel; jiných látek, zejména ovlivňujících psychiku; nebo přírodních přípravků
acetylcholin ACh; neuropřenašeč; v mozku přesněji v hipokampu, má nezastupitelnou roli ve vytváření paměťových stop; uplatňuje se při nervosvalovém přenosu v kosterním svalstvu a v místech sympatického nervového systému

acrai → *nymfomanie*

acrasia ztráta sebekontroly

ACTH → *adrenokortikotropní hormon*

acting out → *agování*

acyanopsie acyanoblepsie; barvoslepost, neschopnost vidět modrou

áčko slangově lék Alnagon, zneužívaný pro obsah kodeinu

AD zkratka pro Alzheimerovu nemoc

adaptabilita přizpůsobivost; schopnost člověka přizpůsobit se prostředí přírodnímu i společenskému

adaptace smyslového orgánu přizpůsobení se smyslového orgánu působícímu podnětu; výrazná je u zraku a čichu, méně u sluchu; při silných podnětech vzniká jen pomalu nebo nevzniká vůbec; souvisí s prahem čivosti

adaptační čas čas od nástupu podnětu do okamžiku, kdy již nedochází k dalším změnám ve smyslovém systému

adaptační syndrom → *obecný adaptační syndrom*

adaptivní chování směřuje k uspokojení potřeb a vyrovnání se s požadavky okolí; u člověka je vědomé, soustředěné, zahrnuje též splňování subjektivních přání a tužeb

ADD attention deficit disorder → *porucha pozornosti*

ADHD attention-deficit hyperactivity disorder → *porucha aktivity a pozornosti*

adhezivní myšlení ulpívavé, pomalé, jed-

nostranné myšlení; vyznačuje se přilnavostí k určitým myšlenkovým obsahům; příznak nízké úrovně vzdělání, nízkého intelektu nebo duševní poruchy

adhezivní slovo slovo, které člověk nutkavě používá v řeči

adipozita zastaralý výraz pro obezitu, otylost

adjustace zvláštní případ adaptace; vpravování se do nových životních situací: vstup do práce, do školy; nutnost překonat předchozí formy chování

adjustované chování vhodně přizpůsobivé chování, jímž člověk naplňuje normy a zvyklosti komunity, společnosti, v níž žije; nejde o konformitu

Adler, Alfred (1870–1937), rakouský psychiatr, v závěru života působící v USA; zakladatel individuální psychologie; komplex méněcennosti, touha po moci; psychologické poradny, rodinné konstelace

administrace testu přesné pokyny, jak pracovat s psychologickým testem, jak jej vyhodnocovat a interpretovat

adolescence dospívání; období mezi pubescencí, která se do ní ovšem někdy též počítá, a ranou dospělostí; nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření celistvosti osobnosti

adopce → *osvojení*

adorace zbožňování, uctívání; hluboká citová vazba na obdivovanou osobu

adrenalin epinefrin; hormon s funkcí neuropřenašeče; ke zvýšení jeho hladiny dochází při strachu, úzkosti a stresu; zvyšuje krevní tlak, tep a hladinu cukru v krvi, prohlubuje dech, rozšiřuje zornice

adrenokortikotropní hormon ACTH, kortikotropin; hlavní stresový hormon; způsobuje vylučování dalších hormonů ovlivňujících zvládnání zátěžových situací

adualismus neschopnost rozlišovat mezi světem vlastního myšlení a světem reality; častý u malých dětí

adultomorfismus výklad chování dítěte z pohledu dospělých; přisuzování dospělých rysů, charakteristik či procesů dítěti

adynamie slabost, ztráta svalové síly, tělesná ochablost; při organických poškozeních mozku, těžké únavě, vyčerpání

aerofagie lapání po vzduchu a jeho polykání; příznak onemocnění žaludku nebo neurotický symptom

aerofobie chorobný strach z pobytu na vzduchu, z průvanu

aeroneuróza stresová porucha, která se vyskytovala u válečných letců před letem a během letu; žaludeční potíže, podrážděnost, emoční labilita

afagie neschopnost nebo neochota polykat

afázie porucha řeči projevující se obtížemi nebo neschopností pojmenovat jevy nebo rozumět slovům při zachovaném sluchu; způsobená nejčastěji poškozením dominantní mozkové hemisféry, například v důsledku cévní mozkové příhody

afefobie haptefobie, hafefobie; chorobný strach z doteků

afekt silná, bouřlivě, ale krátce probíhající emocionální reakce, jako je hněv, zděšení, radost, nadšení; projevuje se stenicky, zrychleným dýcháním a tepem, zčervenáním; nebo astenicky, zpomaleným dechem a tepem,

zblednutím; v české literatuře posledních desetiletí označuje i každý emoční projev

afektivita soubor emočních procesů duševního života, ať už kratších, jako emoční epizoda, nebo delších, jako nálada; její základ je fyziologický i psychický

afektivní týkající se emocionální stránky člověka; jeho vztahu k objektům a dějům a jejich hodnocení na škále příjemné–nepříjemné, navozující nebo tlumící pohotovost k jednání

afektivní ambivalence současný výskyt silných protikladných emocí, jako láska–nenávisť, odpor–náklonnost, strach–touha, ve vztahu k jednomu objektu

afektivní bipolární porucha → *bipolární afektivní porucha*

afektivní epilepsie psychomotorický záchvat vyvolaný prudkým citovým vzrušením

afektivní interference rušivý vliv, který má na zapamatování prožitek silných emocí bezprostředně po učení

afektivní intolerance nadměrná vzrušivost vyplývající ze snížené odolnosti vůči určitému druhu podnětů

afektivní inverze zvrat emoce k opačnému pólu, jako od radosti ke smutku

afektivní iradiace rozšíření působení afektu na další psychické funkce, jejich utlumení nebo zesílení

afektivní jednání charakterizováno silnými citovými projevy, většinou bez rozumové kontroly

afektivní karence citový chlad; běžně jako následek nedostatku lásky, něhy a pozornosti v raném vývoji dítěte

afektivní krize vybití nahromaděných emocí, citová exploze

afektivní labilita afektivní inkontinence;

citová rozkolísanost a vznik reakcí, jako je neovladatelný smích, pláč; při stavech napětí, vyčerpání

afektivní otupělost trvalá citová lhostejnost neodpovídající sociální situaci

afektivní paroxysmus záchvat; projevu je se změnou dýchání, křikem, pláčem a křečemi; u dětí v období negativizmu jako reakce na bolestivý podnět, potrestání

afektivní přiměřenost míra, v níž emoční reagování jedince odpovídá dané situaci; afektivní poruchy jsou příznaky většiny duševních chorob

afektivní psychóza psychotický stav projevující se prudkými změnami emocí, časté u silné deprese nebo manie; vede ke ztrátě kontaktu s okolím

afektivní útlum dočasná ztráta emoční reakce při správném a účelném jednání během katastrof, při úrazech, nehodách

afektovanost strojenost, přepjatost, přehnaná snaha udělat dojem

afémie porucha, při níž postižený rozumí slyšenému, sám však nemůže mluvit

aférence přenos nervových impulzů z receptorů do korových oblastí mozku přes dostředivá vlákna

aférentní dostředivý, centripetální; cesta vzruchu vedená dostředivými nervovými drahami do ústředí v míše nebo mozku; opakem eferentní

afiliace utváření a udržování kladných vztahů, tvorba citových a sociálních kontaktů s druhými lidmi; tak vzniká příslušnost ke skupině nebo členství v ní

afiliativní chování snaha sdružovat se, vyhledávat oporu, přátelství, společnost

afónie chorobná ztráta hlasu; organického či funkčního původu

afrázie neschopnost vytvářet věty přiměřeně dané situaci

agapé láska dávající a sloužící; nevyžaduje shodu milujícího a milovaného ani obdiv

agapizmus zdůraznění významu lásky v nesexuálním slova smyslu

ageizmus věková diskriminace, znevýhodňování osob na základě jejich věku

agelie neschopnost smát se

agerázie vitální, zdravý vzhled osoby v pokročilém věku

agitofázie agitotalie; mimořádně rychlá řeč s polykáním hlásek a vynecháváním slov

agitovanost motorický neklid; vede k rychle se měnícímu neúčelnému jednání; při úzkosti, panice, psychózách, deliriu

aglosie úplná nepřítomnost artikulované řeči

aglutinující myšlení vytváření nových pojmů spojováním nesusouvisejících představ

agnozie neschopnost poznávat a chápat smyslové počítky; poškozeno není smyslové ústrojí ani nervy, ale mozková kůra

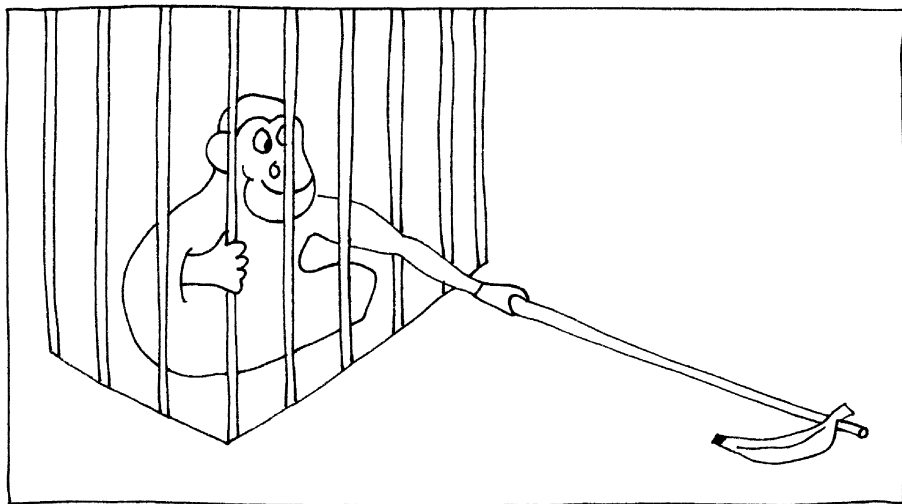
agonie období umírání; stav těsně před smrtí; ztráta vědomí a vymizení smyslových funkcí, selhávání základních životních funkcí

agorafobie chorobný strach z pobytu v otevřeném prostoru; postižený se bojí přejít náměstí, cestovat, být ve shluoku lidí

agování acting out; vypadnutí z role, v psychoterapii záměrné

agrafie ztráta schopnosti psát při zachované inteligenci a hybnosti ruky; příčinou poškození korových oblastí v mozku

agramatizmus neschopnost tvořit a spo-

jovat slova, skloňovat, časovat, tvořit věty; u sluchově postižených nebo retardovaných dětí

agrace úmyslné zveličování potíží a příznaků nemoci; není totožná se simulací; opakem bagatelizace

agrese nepřátelství; útok, útočnost vůči osobě, předmětu či překážce na cestě k uspokojení potřeby; může se projevit otevřeně, být potlačena, projevit se podrážděností, psychosomatickými důsledky, být přesunuta, ritualizována nebo symbolizována; agresivní chování nejvýraznější při získávání potravy, obraně teritoria, získání sexuálního partnera či vlastní obraně

agrese ve stupních první probíhá pouze v myšlení, druhý navenek nadávkou či hrubým slovem, třetí bouchnutím dveří, rozbíjením předmětů, čtvrtý fyzickým napadením druhé osoby

agresivita sklon k útočnému jednání; reakce na pocit ohrožení, osobnostní rys, příznak duševní poruchy;

vyvolávajícím podnětem frustrace, úzkost, vnitřní napětí

agresivní osobnost řazena do diagnózy emočně nestabilní porucha osobnosti

agresivní sadismus útočný, predátor-ský; parafilie; k sexuálnímu vzrušení a uspokojení dochází jedině znehybněním oběti; častým vyústěním vražda

agrypnie nespavost

aha-zážitek □ radostný zážitek; dostavuje se při vyřešení problému, k němuž došlo náhlým pochopením vzájemných vztahů, jako v případě opice, která právě objevila možnost přitáhnout si potravu tyčí

ahedonie → *anhedonie*

ACh → *acetylcholin*

Ach, Narziss Kasper (1871–1946), německý psycholog; introspekce, myšlení, experimentální výzkum vůle

achloropsie druh barvosleposti: neschopnost vidět zelenou

achluofobie chorobný strach ze tmy

achromatizmus → *barvoslepost*

achromatopsie druh barvosleposti, postižený vidí svět pouze v barvě černé, šedé a špinavě bílé; příčinou její cerebrální formy je poškození mozkové kůry

AI artificial intelligence; → *umělá inteligence*

aidioomanie → *erotomanie*

aichmofobie chorobný strach z ostrých předmětů

ailurofobie chorobný strach z koček

akalkulie neschopnost počítat; příčinou je organické poškození mozku

akarofobie chorobný strach z roztočů, drobného hmyzu nebo zvířat

akatalepsie chorobná nechápavost

akatatamézie neschopnost vnímat objekty a situace, též chápat řeč

akatexe nedostatek citového vztahu k někomu či něčemu velmi důležitému; opakem katexe

akatizie vnitřní neklid, netrpělivost, bezdůvodné pobíhání, přešlapování; výskyt při silném vzrušení či jako projev neurózy, též u přecvičených leváků; časný příznak Parkinsonovy nemoci

akcelpace zrychlení; urychlení růstu, tělesného vývoje, biologického zrání; též rozumových schopností v rámci generace nebo při porovnání generací

akcentovaná osobnost normální, zdravý jedinec, který však některým svým osobnostním rysem vyniká nad průměr, někdy až k hraničním patologie

akcesorický vjem na rozdíl od vjemu začleněného zůstává samostatný, nepřičleněný, nikoli však rušivý

akcidentální náhodný, nepodstatný, nesouvisející s nemocí

akční potenciál → *vzruch*

akční psychologie → *intencionální psychologie*

akční psychoterapie techniky, které podporují přímé zvládání problémů a nácvik potřebných dovedností, oproti psychoterapii náhledové

akční výzkum typ výzkumu, který se zaměřuje na praktické problémy, ve snaze zlepšit sledované sociální procesy či systém; výzkumník je zpravidla součástí sledovaného jevu

akinezie neschopnost volných pohybů

aklimatizace období přizpůsobování se novému podnebí, ale také sociálnímu prostředí, jako je škola, internát, pracoviště

A-klub doléčovací klub; je určen pro osoby závislé na alkoholu, které absolvovaly léčbu a abstinují

akomodace činnost, jíž se organizmus přizpůsobuje požadavkům vnějšího prostředí; příkladem schopnost zaostřovat zrak, přizpůsobit dosavadní myšlenková schémata novým zkušenostem

akrofobie chorobný strach z vysokých míst

akrotomofilie parafilie; sexuálního vzrušení a uspokojování dosahováno zaměřením na osoby s amputovanými končetinami

akt čin, úkon; často ale také činnost, proces, chování

aktivace uvedení v činnost; stav nervové soustavy sahající od spánku přes bdělost po ostražitou bdělost

aktivační dynamika změna aktivace a útlumu při zaměřeném chování vyšších živočichů a člověka; aktivace směřuje k dosažení cíle; nepodaří-li se cíle dosáhnout, nastupuje náhradní aktivita, anebo cílené chování zaniká

aktivita činnost, pohyb, jednání; u člověka rozlišována ovlivnitelná a neovlivnitelná vůlí; uvědomovaná a neuvědo-

movaná; za nejčastější aktivity člověka považovány hra, učení, práce

aktivita vnímání činnost jedince, která je zaměřena na určení smyslové kvality vjemů

aktivizace nespecifické navození úrovně aktivity, vybuzení; založena na smyslové, žlázoové, hormonální a svalové připravenosti k činnosti

aktivní čínorodý, schopný vyvolat určitou změnu, ovlivnit určitou strukturu nebo děj

aktivní algolagnie → *sexuální sadismus, algofilie*

aktivní analýza psychotherapeutický postup, kdy nemocný volně asociuje a terapeut současně interpretuje a radí mu

aktivní muzikoterapie terapeutické využívání hudby, zpěvu a práce s hlasem; pomocí zvuků lze vyjadřovat pocity radosti, žalu, vztahy k sobě samému i k druhým lidem; využívána hra na různé nástroje nebo předměty, jimiž lze vyjadřovat rytmus

aktivní pozornost → *záměrná pozornost*

aktivní relaxace činnostní odpočinek, který je chápán jako zaměření na aktivitu opačnou aktivitě předchozí, která způsobila únavu; chůze po sezení

aktivní zásoba slov zásoba slov, která člověk natolik ovládá, že je používá v běžné rozmluvě; zvyšuje se s každým dalším dosaženým stupněm vzdělání; u vysokoškolsky vzdělaných odborníků od čtyřiceti tisíc až ke stovce tisíc slov

aktivní závislost → *syndrom závislosti*

aktograf přístroj registrující tělesné pohyby v bdělosti i ve spánku; určen ke sledování pohybů, potravního i sexuálního chování jedinců

aktuální identita identita, která předsta-

vuje, čím člověk skutečně je, na rozdíl od identity potenciální

aktuální reprezentace druh mentální reprezentace, která vzniká oživením zkušeností uložených v paměti v důsledku situačního a slovního kontextu

akulturace proces, v němž přímý styk mezi různými kulturními skupinami vede k přijímání nových kulturních vzorců jednou či oběma skupinami

akupresura léčba tlakem prstů na přesně určená místa povrchu lidského těla

akupunktura vpichování jehel k odstraňování bolesti či léčení některých chorob jako alergie, migrény

akustický týkající se fyzikálních stránek zvuku

akustický smog znečištění prostředí hlučností; přináší zdravotní rizika, u mladých více než u starších; může být příčinou neuróz

akustofobie chorobný strach z mraků

akutní prudce probíhající, okamžitý, náhlý; u duševních poruch náhlý začátek a rychlý průběh; u intoxikací změna stavu během hodin, někdy i minut

akutní intoxikace přechodný stav po aplikaci alkoholu nebo jiné psychoaktivní látky, který vede k poruchám vědomí, poznávání, vnímání, emotivity, chování; závisí na velikosti dávky; může být nekomplikovaná, s traumatem nebo s tělesným poškozením, s jinými zdravotními komplikacemi, s deliriem, s kómatem, s křečemi

akutní krizová reakce řazena do diagnózy akutní reakce na stres

akutní mozková porucha jakákoli porucha způsobená dočasným poškozením mozkové tkáně

akutní opilost → *akutní intoxikace*

akutní psychotická porucha vyznač-

je se rychlým začátkem, který znamená změnu ze stavu bez psychotických rysů do jasně prokázaného psychotického stavu, a to během dvou týdnů nebo i méně; dělí se na psychotickou poruchu polymorfní bez příznaků schizofrenie a s příznaky schizofrenie

akutní reakce na stres přechodná porucha, která vzniká jako odpověď na výjimečnou tělesnou nebo duševní záležitost; psychické příznaky zahrnují: vztek a agresi, apatii, smutek, oslabené myšlení, soustředění a plánování; obvykle odeznívá během několika hodin nebo dnů; dříve označováno jako akutní krizová reakce, bojová únava, krizový stav, psychický šok

akutní schizofrenní porucha porucha, při níž se psychotické příznaky objeví během několika dnů a během dvou až tří týdnů vymizí; lhůta jednoho měsíce tvoří hranici mezi akutní psychózou s příznaky schizofrenie a schizofrenií samou

akvafobie → *hydrofobie*

alalie neschopnost mluvit, vyslovovat členěné hlásky; příčinou poruchy organické, poruchy motorické koordinace, poruchy funkční i poruchy sociální komunikace

Al-Anon zvláštní skupiny v rámci Anonymních alkoholiků pro lidi, kteří žijí nebo jsou úzce spojeni s osobami závislými na alkoholu

Alateen zvláštní skupiny v rámci Anonymních alkoholiků pro děti, které žijí s rodiči závislými na alkoholu

alergie specifická přecitlivělost organizmu; někdy vyvolaná psychogenně; psychické vlivy mohou reakci potlačit nebo zesílit

alertnost činorodost; názor, že lidský

organizmus je již svou přirozeností aktivní a nachází se ve stavu nepřetržité bdělosti střídavé intenzity

alethia neschopnost zapomínat

Alexander, Franz Gabriel (1891–1964), americký psychiatr maďarského původu; psychoterapie, psychoanalýza, psychosomatika, kriminologie; zakladatel psychosomatické medicíny

alexie slovní slepota; ztráta schopnosti číst při zachovaném zraku; nemocný buď nerozliší ani písmena, nebo je sice dokáže vyslovit jedno po druhém, ale nerozumí čtenému; nejčastěji po poranění mozku, někdy spojena s agraphií, akalkulií

alexitymie rozštěpení emočních a poznávacích procesů, chudý citový život a neschopnost vyjádřit jej slovy; snížená introspekce, malá fantazie, chybí kvalitní mezilidské vztahy

algodonický vyjádření bipolárního rozměru zážitku, jako je příjemný–nepříjemný, radostný–bolestný, veselý–chmurný

algodonický pocit pocit libý i nelibý současně

algezie cit pro bolest; vnímání bolesti

algezimetr algometr; přístroj měřící citlivost na bolest pomocí změny tlaku jehly posunované po pokožce

algo- značící bolest, vztahující se k bolesti

algofilie parafilie; touha působit bolest, jako u sadizmu, masochizmu

algofobie chorobný strach z vlastní či cizí bolesti

algochronometr přístroj měřící citlivost a rychlost šíření bolesti

alogagnie parafilie; bolest zvyšuje prožívání pohlavního aktu anebo přináší uspokojení nezávisle na něm

algotanie chorobná touha po bolesti

algoritmická analýza rozložení postupu na konečný počet a sled přesně určených kroků, operací; určuje nároky na vnímání, pozornost, rozhodování při výkonu určité činnosti; využití v ergonomii a psychologii práce

algoritmická paměť → *procedurální paměť*

algoritmus jednoznačně vymezený sled operací, které vedou k vyřešení všech úloh určité třídy a které se lze naučit; u některých heuristických problémů nelze jednoznačně určit

alienace odcizení; vymizení jevu nebo vztahu; provázena pocity nespokojenosti, deziluze, odpoutání, lhostejnosti

alienofobie chorobný strach ze všeho cizího

alimentární dystrofie onemocnění způsobené dlouhodobým, zničujícím hladověním, s nedostatkem bílkovin, minerálů a vitaminů; projevuje se ztrátou tělesné hmotnosti, ochablostí, otoky; časté u anorexii

alimentární orgasmus prožitek slasti při spaření a požívání potravy; nejčastěji při psychické krizi, vyčerpání, protrahovaném vnitřním konfliktu; lahůdky představují symbol dětství, tepla a bezpečí

alkohol etanol; hypnosedativum s krátkodobým účinkem; v malých dávkách zlepšuje náladu, odstraňuje úzkost a napětí, vyvolává euforii; současně zhoršuje koordinaci pohybů, zpomaluje reakce, ve vyšších dávkách způsobuje útlum; koncentrace v krvi vyšší než 4 promile zpravidla způsobuje smrt; hladina alkoholu v krvi ovlivněna pohlavím jedince, jeho hmotností, obsahem žaludku a rychlostí konzumace

alkoholická toxikomanie → *alkoholizmus*

alkoholická žárliivost žárliivost častá u případů dlouhodobého pití; řazena do diagnózy psychotická porucha vyvolaná návykovými látkami

alkoholik starší termín, který se v současné diagnostice nepoužívá; nahrazen termínem osoba závislá na alkoholu

alkoholizmus etylizmus; choroba vznikající v důsledku častého, opakovaného a nadměrného požívání alkoholických nápojů; vzniká chorobný návyk, ztráta kontroly nad pitím, dále poruchy tělesného i duševního zdraví, mezilidských vztahů, osobnosti, případně psychické poruchy

alkoholizmus ve stadiích rozlišována čtyři: počáteční, iniciální, incipientní, které se projevuje jako příležitostné společenské pití, bez opilosti, euforické, se změnou nálady k lepšímu; dále varovné, prodromální, kdy do popředí vystupuje účinek alkoholu jako drogy, zvyšují se dávky, aby bylo dosaženo stejného účinku jako dříve, občasná opilost, okénka; následuje stadium rozhodující, kruciólní, v němž došlo ke ztrátě kontroly pití, z pijáka se stala závislá osoba, která neumí pití ovládat, pití racionalizuje, přizpůsobuje mu svůj život; poslední, terminální stadium, kdy se potřeba alkoholu stupňuje, opilost trvá i více dní za sebou, snižuje se tolerance, nastupuje debakl vyjádřený větou: bez alkoholu to dál nejde, s alkoholem také ne

alkoholová demence demence způsobená dlouhodobým nadužíváním alkoholu; starší, nepřesné označení Korsakovovy psychózy

alkoholová epilepsie epileptické záchvaty vyvolávané nadměrným a dlouhodobým pitím; při abstinenci mizí

alkoholová intolerancia nesnášenlivost, zvýšená vnímavost člověka na alkohol, konstituční nebo psychogenní

allo- mimo, vně, zejména mimo sebe

alogenní myšlení subditivní, podvržené; nemocný vnímá své myšlenky jako cizí, jako vnuknutí či poselství

allomnézie kvalitativní porucha paměti, zkreslení vzpomínek

allopsychický popisující psychické procesy, pro něž chybí podnět z vnějšího světa

allotriofágie chorobné nutkání pojídat neobvyklé potraviny

allotropický zaměřený jinam; charakteristika osoby, která není egocentrická a zajímá se o blaho druhých

Allport, Floyd Henry (1890–1978), americký psycholog; otec experimentální sociální psychologie, tvůrce křivky ve tvaru J vyjadřující postupné přizpůsobování se jedince společenským normám

Allport, Gordon Willard (1897–1967), americký psycholog; osobnost, teorie rysů osobnosti a jejich hierarchie, předsudky, komunikace, testy hodnot

alogizmus zavržení logického myšlení a nadřazení intuice a víry jako jediné pravé cesty poznání

alter ego druhé já, duševně spřízněný člověk; v psychodramatu osoba, která se myšlenkově i pociťově ztotožní s druhým a vstupuje do dialogu jako jeho druhé já; též jev vznikající při rozštěpení osobnosti

alterace změna psychiky chorobou, drogou, prostředím

alternace činnosti schopnost pružně měnit a střídat činnosti, zejména při řešení problému

alternativní otázka dichotomická; uza-

vřená otázka nutící respondenta, aby si vybral mezi dvěma možnými odpověďmi

alternativní reliabilita → *paralelní reliabilita*

alternující osobnost → *mnohočetná porucha osobnosti*

alterovaná psychika → *alterace*

altruistická agrese agrese zaměřená k ochraně druhých

altruizmus poskytování výhod jiným na úkor sebe; rozlišován příbuzenský altruizmus a reciproční altruizmus

Alzheimerova nemoc dříve senilní demence; duševní porucha na organickém základě, která se projevuje demencí; má plíživý začátek, projevuje se zvláště poruchou vstřípmosti nových informací, zapomnětlivostí, poruchou orientace, poruchami řeči; v posledním stadiu postižený nepoznává sebe ani členy rodiny a je zcela závislý na péči druhých; dříve nazývána presenilní demencí

amauróza úplná slepota; může být jednostranná nebo na obou očích, vrozená nebo získaná

amaxofobie chorobný strach z dopravních prostředků a především z jízdy v nich

ambicióznost touha dosáhnout vysokého osobního cíle; často vede k pocitům neuspokojení a křivdy, pokud aspirace jsou vyšší než skutečné možnosti člověka

ambiguita dvojznačnost pocitů a představ, jako u pocitu, že člověk současně spí i bdí

ambiopie vada zraku projevující se dvojíým viděním

ambitendence motivační nerozhodnost;

současný výskyt protichůdných tendencí

ambivalence současná přítomnost protikladných hodnot, citů nebo postojů člověka, jako je přitažlivost nebo odpudivost, vůči objektu, osobě nebo situaci

ambiverze současný výskyt introverze a extraverte u téhož jedince

ambly- vztahující se k dysfunkci nebo vadě

amblyakuzie jakákoli vada sluchu

amblyapie snížená hmatová citlivost

amblygeustie snížená chuťová citlivost

amblyopie tupozrakost, mlhavé vidění; hluboce snížená zraková ostrost i s brýlovou korekcí, zpravidla na jednom oku; vzniká v útlém věku, lze ji léčit

amence starší termín pro přechodnou nebo trvalou duševní pomatenost; projevuje se ztrátou časové nebo místní orientace, někdy s halucinacemi a bludy

amfetamin stimulující syntetická látka, příbuzná katecholaminům; zvyšuje aktivitu, zrychluje psychomotoriku a tím zlepšuje náladu

amfigenesis sexuální inverze; homosexuální jedinec je schopen mít sexuální styk i s jedincem opačného pohlaví

amimie vyhaslost mimických projevů a neschopnost napodobovat posunky a mimiku

amnestická afázie porucha, při níž postižený může mluvit, ale nerozumí tomu, co se mu říká a co čte

amnestická alkoholová porucha poškození paměti spojené s dlouhodobou, nestřídmou konzumací alkoholu; řazena do diagnózy amnestický syndrom vyvolaný návykovými látkami

amnézie ztráta paměti; může být přechodná nebo trvalá, částečná nebo úpl-

ná, epizodická, poúrazová, posthypnotická; příčinou jsou poruchy vědomí, mráкотné stavy, epileptický záchvat, otřes mozku, otravy všeho druhu

amok akutní psychóza projevující se násilnými činy a zuřivostí; kulturně specifický syndrom z indonéských ostrovů

amor insanus → *erotomanie*

amor lesbicus ženská homosexualita

amorální charakter označení pro soubor vlastností jako: egocentričnost, uspokojování vlastních potřeb na úkor druhých

amorální osobnost řazena do diagnózy disociální porucha osobnosti

amorfognozie neschopnost poznávat hmatem rozměr a tvar předmětu

amúzie hluchota tónů; porucha schopnosti vnímat a poznávat melodii, harmonii, rytmus a tempo při zachovaném vnímání jednotlivých tónů

amychofobie chorobný strach z drápů, spárů a poškrábání

anafie snížená schopnost vnímat hmatové počitky

anafrodizie dysfunkce; neschopnost pociťovat sexuální vzrušení

anaklitická deprese specifický typ separační úzkosti, která vzniká přerušením silné citové vazby mezi matkou a malým dítětem; dítě projevuje naprostou apatii, odmítá jídlo, pláče; případně provázena křečemi

anaklitická identifikace sklon ztotožňovat se s rodičem, který o dítě pečuje a poskytuje mu oporu

anaklitický závislý na jiné osobě; příkladem osoba, jejíž myšlení, city i činy jsou řízeny dominantním životním partnerem

anakúzie anacusis; hluchota

analeptika skupina látek, které povzbuzují funkci orgánů, zejména mozku, zvyšují bdělost, zlepšují náladu, povzbuzují aktivitu, příkladem kofein

analgetika léky tlumící vnímání bolesti

analgezie snížená citlivost až úplná ztráta vnímavosti pro bolest v určité oblasti kůže jako důsledek poškození nervové dráhy

analita pojem, který vyjadřuje pudové konflikty a psychické zvláštnosti související s libými pocity prožívanými dítětem při vyprazdňování

anální erotismus potěšení či sexuální slast vznikající z průchodu stolice střevy, přímým drážděním oblasti konečníku, nebo při vyměšování

anální fáze → *stadia psychosexuálního vývoje*

anální fixace ulpívání na slasti z análních výkonů i ve starším či dospělém věku

anální charakter soubor vlastností, které vznikají v análním stadiu psychosexuálního vývoje, kdy je vyprazdňování pro dítě hlavním zdrojem potěšení; zahrnují šetrnost, čistotnost, pořádkumilovnost, nepoddajnost; častý sklon k obsesím, kompulzím a fobiím

anální impotence označení zcela běžné neschopnosti vyprazdňovat se v přítomnosti jiných osob

anální komplex konflikt mezi snahou uchovávat věci, peníze, a nutností se jich zbavovat, vydávat je

anální sex soulož do konečníku; využíváno homosexuálními muži, méně často heterosexuálními páry; z důvodů prevalence AIDS doporučováno užití zesílených kondomů

anální stadium → *stadia psychosexuálního vývoje*

anální triáda syndrom spojující tři rysy

análního charakteru: nutkavý smysl pro pořádek, lakotu, tvrdohlavost

analogické myšlení jeho závěry vycházejí z pochopených podobností, analogií mezi obdobnými páry předmětů, osob, událostí nebo pojmů

analogie nalezení stejných či podobných rysů či vlastností u jinak netotožných objektů

analogová komunikace založená na obrazy, metaforickém, případně nesignálním vyjadřování; u člověka je zapojena především nedominantní hemisféra mozku; opakem je digitální komunikace

analytická metoda postup od celku k částem; třeba od slova „dům“ ke konkrétním hláskám *d-ů-m*; nebo od pojmu „dům“ k jeho znakům jako stěny, střecha; opakem je metoda syntetická

analytická psychologie označení psychologie C. G. Junga

analýza rozbor; též hovorově psychoanalýza, analytická terapie; v tomto slovníku uvedena analýza: *aktivní, algoritmická, autoanalýza, daseinsanalýza, existence, faktorová, hypnoanalýza, interakční, kauzální, klastrová, konfigurační, korelační, maticová, metaanalýza, narkoanalýza, neoanalýza, obsahová, osudu, psychoanalýza, regresní, rozptylu, sekvenční, transakční*

analýza existence zkoumání smyslu a hodnoty života jedince; při nesplněním nebo nenaplnění smyslu života vzniká existenciální frustrace

analýza osudu přesvědčení, že každý jedinec v sobě nese plán svého osudu; terapií lze osud odhalit a tento plán pozměnit

analýza rozptylu statistická metoda, která umožňuje současně sledovat účin-

ky dvou či více nezávislých proměnných na pozorovanou závislou proměnnou, tedy porovnávat tři a více skupin či současně ověřovat několik hypotéz, jako je srovnávání několika různých metod léčby v jednom pokusu

analýza snů → *snová symbolika*

analyzátor systém neuronů, které přivádějí vzruchy z receptorů téže kvality do mozkového centra

anamnéza předchorobí; soubor všech údajů a okolností, které vyústily v onemocnění

anankastická neuróza řazena do diagnózy obsedantně-kompulzivní porucha

anankastická porucha osobnosti projevuje se nadměrným pochybováním a opatrnicktím, perfekcionismem, zabýváním se podrobnostmi, pravidly, nadměrnou svědomitostí, puntičkářstvím, konvenčností, paličatostí, vtíravými myšlenkami; dříve označována jako kompulzivní osobnost a obsedantní osobnost

anankazmus nutkání k určitému myšlení, pronášení slov nebo jednání, neovlivnitelné vůlí

anartrie dysartrie; porucha schopnosti artikulovat zvuky; vnitřní řeč i paměť jsou zachovány

anatomický věk biologický věk, který je odvozován z hrubých tělesných znaků, jako je tělesná stavba, struktura kostí

andro- první část složených slov s významem mužský

androfilie mužská homosexualita zaměřená na dospělého partnera; též eroticko-sexuální zaměření žen, dávajících přednost zralým mužům

androfobie chorobná bázeň žen z mužů

androgynie → *psychická androgynie*

andromanie chorobná touha žen po mužích

andropauza období u mužů kolem padesátky, plíživé, provázené poklesem testosteronu; nízká hladina někdy příčinou erektilních dysfunkcí; riziko aterosklerózy, kardiovaskulárních onemocnění, cukrovky

anemofobie chorobný strach z větru

anepie neschopnost mluvit

anergie slabost, neschopnost rozhodovat se

anerosie naprostý nedostatek pohlavního citu

anerytropsie → *barvoslepost*

anestezie ztráta citlivosti; znecitlivění způsobené uměle, farmakologicky, celkové nebo jen povrchové, před lékařským zákrokem; vzniká též únavou, chorobou či úrazem

anetická psychopatie starší termín pro poruchu osobnosti; označení pro jedince necitelné, bezohledné, kteří neznají vděčnost ani pocity viny, lžou, podvádějí, kradou, popřípadě vraždí; řazeno do diagnózy disociaální porucha osobnosti

anetický odporující morálce, bez morálního cítění

anetopatie druh sociopatie; nepřítomnost vyšších citů, zejména soucitu a pomoci druhým, při zachování schopnosti získávat sociální výhody

anginofobie chorobný strach z udušení nebo z onemocnění anginou pectoris

anhedonie neschopnost prožívat potěšení a radost

anikonie nedostatek představivosti, fantazie

anima archetypální nevědomé zastoupení ženské složky v mysli muže; opakem animus

- animalita** živočišnost; používáno pro živočišné projevy člověka, jako je sex, přijímání potravy, vyměšování
- animismus** víra v duchy, nadpřirozené bytosti, snové a extatické vize; ústí do víry ve stěhování duší a nesmrtelnost
- animozita** podrážděnost, zaujatost; odpor nebo nepřátelství vůči jiné osobě, předmětu nebo jevu
- animus** archetypální nevědomé zastoupení mužské složky v mysli ženy; opakem anima
- anketa** seznam několika otázek, které se kladou náhodnému vzorku osob; není vhodná pro dětský věk a pro osoby s nízkými rozumovými schopnostmi
- anoézie** ztráta kognitivních, poznávacích funkcí
- anoia** pomatenost; porucha kognitivních procesů, při níž postižený není schopen provádět základní myšlenkové operace
- anomálie** nepravidelnost, výjimečnost; tělesná nebo duševní odchylka; používáno též pro odchýlné chování
- anomální osobnost** lehčí kvantitativní porucha osobnosti trvalého rázu; projevuje se zpravidla již před pubertou, zejména v sociální interakci; neobsahuje psychotické příznaky
- Anonymní alkoholici AA**; dobrovolná organizace jedinců závislých na alkoholu; poskytuje vzájemnou pomoc léčícím se či dosud neléčeným osobám; alkoholismus je chápán jako choroba; organizace s přibližně dvěma miliony členů po celém světě; cílem AA je střízlivost jako styl života
- Anonymní hráči GA**; svépomocná organizace pracujících na podobných principech jako AA a pomáhající osobám propadlým hazardním hram, gambling
- anorexie** nechutenství; důvodem choroby záživacího traktu či jiná onemocnění; pro psychickou poruchu užíván termín mentální anorexie
- anorgazmie** sexuální dysfunkce; trvalá nebo situační neschopnost mužů i žen dosáhnout sexuálního vyvrcholení při koitu nebo masturbaci
- anosmie** obecný termín pro jakýkoli nedostatek týkající se čichu, včetně jeho naprosté ztráty
- anozognozie** neuvědomování si vlastní choroby nebo nechuť připustit si ji, za pomoci konfabulace, racionalizace a jiných obranných mechanismů; někdy na organickém základě
- Antabus** disulfiram, dříve Stopethyl; látka používaná při averzivní léčbě alkoholizmu; její přítomnost v těle při požití alkoholu vyvolává nepříjemné pocity, úzkost, zrychlení tepu a dechu, zčervenání pokožky, nutkání ke zvracení
- ante-** před, předcházející
- anterográdní amnézie** neschopnost vybavit si z paměti události, které se staly po ztrátě vědomí způsobené onemocněním nebo úrazem
- anti-** proti, před, předcházející
- anticipace** předjímání, předvídání, předzvěst procesů, jevů, dějů nebo událostí, které teprve nastanou
- anticipační chyba** odpověď, která přichází dříve, než má, na základě předpokladu z podobného typu předchozího učení
- anticipační reakce** reakce, která se dostavuje již před podnětem v důsledku jeho očekávání; očekávání nepříznivého výsledku vyšetření může odradit od návštěvy lékaře
- anticipační úzkost** předjímající úzkost, vyskytuje se u osob postižených fobie-

mi; je vyvolána již jen představou fobické situace nebo objektu

antidepresiva léky příznivě ovlivňující emotivitu, působící proti hlubokému smutku, beznaději a pasivitě

antikatexe investice psychické energie, kterou je myšlenkám, jež byly potlačeny a neustále usilují o návrat do vědomí, zabráněno v takovém průniku stejnou silou působící opačným směrem

antiklimax nenaplněné očekávání; zklamání, když nedojde k očekávanému vyvrcholení, klimaxu; člověk, který se těší na odchod do důchodu, idealizoval si ho, místo toho zažívá běžné starosti a pocit zklamání

antinomie rozpor mezi dvěma soudy, které jsou oba považovány za správné, ale přitom se navzájem vylučují; časté u duševních poruch, jako je schizofrenie

antipatie nelibost nebo nechuť, často neuvědomovaná, k určitým osobám a věcem, bez náležitého rozumového zdůvodnění; opakem je sympatie

antipraxie charakteristika funkcí, procesů či symptomů, které jsou navzájem protichůdné

antipsychiatrie radikální hnutí z druhé poloviny dvacátého století; psychiatrie chápána jako násilí schvalované pod záštitou medicíny či vědy a jako sociálně administrativní nástroj, který slouží k rozdělení lidí na blázny a osoby označované za normální

antipsychotika skupina léčiv snižujících výskyt psychotických symptomů, především u schizofrenie; užívány též dílčí termíny ataraktika, neuroleptika, velké trankvilizéry

antisociální nepřátelský, se záporným postojem k druhým lidem, škodící

společnosti chováním, které se ostře vymyká běžným sociálním normám

antisociální chování uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru; zahrnuje veškeré protispolečenské jednání obsažené v trestním řádu společnosti

antisociální osobnost řazena do diagnózy disociální porucha osobnosti

antisomatizmus víra, že tělo je od původu špatné a svádí k hříchu

antiterapeutická norma škodlivá brzda skupinové psychoterapie, jako je zdrcující kritika, tabuizace sexu, přehnaný exhibicionismus, pochlebování

Antonův syndrom postižený sice vidí, ale chová se jako slepec; důsledek poškození zrakových oblastí mozku, například po náhlé mozkové příhodě

antropo- první část slova s významem člověk, lidský

antropocentrismus víra, že vesmír má smysl pouze tím, že v něm existuje člověk

antropofobie strach ze styku s lidmi, chorobná plachost, bázlivost

antropogenní způsobené člověkem

antropoidní myšlení → *archaicko-paralogické myšlení*

antropologismus novější varianta antropocentrismu, v němž je člověk mírou všech věcí a klíčem k pochopení světa, jako protiklad společnosti a veškeré přírody

antropomorfismus přenášení lidských vlastností, rysů, myšlení a jednání na jiné objekty, jako jsou zvířata, nadpřirozené bytosti, nebeská tělesa; běžné v dětství a v myšlení přírodních národů

antroposofie víra, že duchovním zřením a osobní mystickou zkušeností je možné dojít k poznání vyšší moudrosti

anulování proces, s jehož pomocí jsou bolestivé a úzkost vyvolávající myšlenky a představy anulovány, rušeny

anxieta → *úzkost*

anxiolytika léky k odstranění úzkosti, pocitů nervozity a napětí, stresu, k uklidnění před bolestivým zákrokem či veřejným vystoupením

anxiozita úzkostnost; příznak úzkostných neuróz

anxiózní porucha osobnosti vyhybává; projevuje se trvalými a pronikavými pocity napětí a obav, přesvědčením o vlastní nešikovnosti, nedostatku osobní přitažlivosti, vyhybáním se nejistým společenským a pracovním chováním, případně přecitlivělostí na odmítnutí a kritiku

apandrie chorobný odpor k mužům

apantropie averze vůči společnosti nebo určitému společenství

aparodizie chorobné zvýšení sexuální apetence

apatie pokles nebo úplné vymizení citového zájmu o okolí; příznak duševních chorob, jako je demence, deprese, melancholie; výskyt též u vězňů, zajatců či v situaci stresu, vyčerpání, silné frustrace

apeirofobie chorobný strach z nekonečna

apercepce zaměřené vnímání; smyslu plné začleňování vnímaného do existujících paměťových struktur; podmíněno zkušenostmi, individuálním zájmem nebo motivací; apercepce může být aktivní, řízená vůlí, nebo pasivní, vynucená okolnostmi; umožňuje sebe-pozorování

apercepční psychologie předpoklad, že podstatou psychického života je stále probíhající proces apercepce, založený na pozornosti a paměti

aperceptivní agnozie porucha vnímání, kdy postižený vnímá předložený objekt jinak zrakově než hmatově či zvukově, případně není schopen rozlišovat tvary předmětů

aperceptivní schéma způsob, jakým se do vědomí začleňuje vnímaný objekt

apersonace apersonalizace; psychotické ztotožnění se s charakteristikou jiné osoby

apetence silná žádostivost, potřeba; často vede k vyvolání instinktivního pátracího chování, pak je cílově zaměřena, složena z reflexů a do jisté míry i z rozumného jednání

apetenční chování hledací, pátrací; vede k uspokojení aktuální, silné a upevněné potřeby, např. hladu, je zaměřené na cíl a je ovlivňováno zkušenostmi

apifobie chorobný strach z včel

aplikovaná psychologie soubor psychologických disciplín přenášejících a dále rozpracovávajících do různých oblastí praxe poznatky psychologie obecné; rovněž zpětně působí na obecnou psychologii; v tomto slovníku psychologie: *inženýrská, kriminální, lékařská, pedagogická, politická, průmyslová, práce, reklamy, sportu, trhu, soudní, školská, vojenská*

apokalyptické myšlení katastrofické; černobílé, nekritické, nereálné myšlení; využíváno totalitními vůdci pro dosahování jejich cílů

apokalyptický označující katastrofu, přinášející utrpení

apokalyptický mem vzniká očekáváním nějaké katastrofické události, jako je konec světa

apollónský princip představuje jasnou, rozumovou a intelektuálně zaměřenou osobnost na rozdíl od temného, orgi-

- astického a iracionálního principu dionýsovského
- apraxie** ztráta schopnosti vykonávat úkony běžné v denním životě, aniž jsou porušeny schopnosti intelektové, motorické a senzorické; důsledek funkčního poškození mozkové kůry
- aprosexie** neschopnost koncentrovat pozornost, soustředěně myslet
- aproximativní myšlení** přibližné myšlení; souhrn myšlenkových operací probíhajících ve složitých situacích na základě nedostatečných a většinou nepřesných informací
- aproximativní posilování** postupné zvyšování požadavků na posilování v rámci posilování rozlišujícího, především u senzomotorického učení; cílem je vyloučit možnost chyby a snížit únavu
- aproximativní vědomí** stav mezi jasným vědomím a nevědomím
- aprozodie** ztráta schopnosti chápat nebo vyjadřovat citovou stránku řeči prostředky jako přízvuk, změna tónu, kadence, emocionální podtext
- aquafobie** → *hydrofobie*
- arachnofobie** chorobný strach z pavouků
- areflexie** vyhasnutí, vymizení svalových reflexů; příznak různých nervových onemocnění, ale také stavu bezvědomí či hypnózy
- archaické myšlení** prvky myšlení z dávnovéku člověka, a to buď ve snu, nebo v chorobných představách
- archaicko-paralogické myšlení** porucha myšlení charakterizovaná primitivním konkrétním myšlením bez schopnosti zobecňování
- archetyp** praobraz, pravzor; termín pro nejstarší a typické zkušenosti lidstva, projevující se ve fantaziích a snech; jde o pravzory lidského jednání a usilování, pocitů a poznání; jednotlivé prvky skládají kolektivní nevědomí lidstva
- aritmetická vývojová porucha** řazena do diagnózy specifická porucha počítání
- aritmoeenie** neschopnost naučit se počítat
- aritmomanie** chorobné nutkání počítat, hledat číselné vztahy v různých událostech a pořádat je do řádu a struktury
- aritmotypie** sklon k mechanickému počítání, většinou jde o pověřčivost, zahánění nudy, vžitý stereotyp, překonání únavy, nebo naopak o navození pocitů únavy nebo spánku
- arivizmus** touha vyniknout, přehnaná ctižádostivost, kariérizmus
- armádní testy** hromadné testy inteligence zavedené v americké armádě na začátku první světové války k rozřídění branců
- Army Alfa Test** jeden z prvních široce užitých testů inteligence zkoumající výkon ve slovních, početních, prostorových a mechanických dovednostech; znevýhodňoval jedince s nedostatečnou znalostí angličtiny
- Army Beta Test** jeden z prvních neverbálních testů inteligence vyvinutý jako skupinový test pro analfabety a brance nemluvící anglicky
- aromaterapie** blahodárné působení vůní a pachů; využívána jako podpůrná součást neverbálních terapeutických technik i relaxace
- arousal** vybuzení, nabuzení, probouzení reakce; výraz pro úroveň neurofyzilogické aktivity na škále od kómatu přes hluboký a lehký spánek, ospalost, relaxaci, bdělost, vzrušení až k prudkému neklidu, strachu, hrůze a panice; vztahy v kontinuu však nejsou lineární
- arteterapie** využívání umění, hlavně kres-

lení a malířských projevů, pro terapeutické účely; pomáhá k určení diagnózy i léčebným účelům, jako je získání náhledu, změna hodnot, radost z tvorby; za spontánní arteterapii považovány takové druhy literárních, výtvarných či jiných uměleckých projevů, jejichž prostřednictvím autor zjevně bojuje se svou nemocí

arytmie neschopnost udržet rytmus pohybu nebo řeči

asafolie špatně artikulovaná řeč, mumlán

ascendence nadvláda, převaha; tendence zaujímat vedoucí role v sociálních vztazích a skupinách

asemie částečná nebo úplná ztráta schopnosti chápat význam symbolů

asertivita schopnost prosadit se bez zjevné agresivity; dosahuje se především praktickým tréninkem

asertivní chování chování, v němž člověk vyjadřuje své vlastní pocity, přednosti, potřeby a názory, a to takovým způsobem, který není vzhledem k ostatním ústupný, výhrůžný ani trestající; nepředstavuje však způsob, jak druhé kontrolovat nebo s nimi manipulovat

asfalgie pocit pálení nebo bolesti při doteku neškodného objektu; může být vyvolán u hypnotizovaného

asimilace aktivní činnost, jíž si jedinec přizpůsobuje prostředí; též aktivní přizpůsobení nové zkušenosti starému schématu; spolu s akomodací součástí adaptace

askribie potřeba neustále připisovat a doplňovat rukopis

asociace spojení; vztah mezi duševními obsahy, jako jsou představy, pojmy, pocity; spojují se podle asociálních zákonitostí; v asocianistické psychologii

byly rozlišovány situace splývání, přizpůsobování, kombinace a následnost

asociační asociativní; vztahující se k práci s asociacemi, ke sdružování asociací

asociační čas doba mezi podnětem a odpovědí, například mezi slovem a vyvolanou asociací

asociační ekvivalent vliv podnětu na asociální spojení; představuje volní úsilí, kterým může být síla asociálního spojení překonána

asociační experiment experiment, v němž na podnětové slovo vyšetřovaná osoba odpovídá prvním slovem, které jí přijde na mysl; zjišťuje se délka časového intervalu, počet a kvalita asociací na slovní podněty; užíváno ke zkoumání podvědomých obsahů a odhalování komplexů

asociační klam → *klam perspektivy*

asociační řetězení představa, že obsah vědomí vzniká prostým spojováním, řetězením asociací, jejich sdružováním do řetězce, sledu činností

asociační učení proces, v němž se původně oddělené vjemy a reakce, případně myšlenky v důsledku zkušenosti spojují tak, že vedou jedny ke druhým

asociační útlum dočasná ztráta spojení dvou psychických obsahů, je-li jeden z nich asociován s jiným, třetím obsahem

asociační zákonitosti principy, podle kterých se spojují asociace; na základě podobnosti, kontrastu a prostorové blízkosti nebo časových následností

asociální chování nespolečenské jednání, které neodpovídá mravním normám dané společnosti, nedosahuje však úrovně ničení společenských hodnot jako u chování antisociálního nebo vandalizmu

asociální psychopatická osobnost řazena do diagnózy disociální porucha osobnosti

asociálnost porucha sociálního cítění; lhostejný až záporný vztah ke společenským zájmům, normám a hodnotám; výsledkem je chování, které neodpovídá společenské morálce

asocianistická psychologie asociační, elementová, mozaiková; založena na představě, že celý psychický život vzniká spojováním jednotlivých prvků, jako se mozaika skládá z drobných kamínků, a veškeré duševní procesy probíhají podle asociačních zákonitostí

asociativní myšlení mimovolní, oneiroidní myšlení; nekontrolované, nezacílené myšlení při volných asociacích, snění a snech

asociovaný pohyb → *synkinéza*

asomie nespavost

Aspergerův syndrom forma dětského autizmu; plně zachovány poznávací funkce; postižený mluví plynule a mnohdy se nezajímá, zda ho někdo poslouchá; má problémy s lidskými vztahy, s posedlostí prací a výstředním chováním

aspirace úroveň vlastního výkonu, který jedinec očekává na základě předchozího výkonu v dané situaci; podle rozdílu mezi očekávaným a dosaženým výsledkem posuzuje pak svůj výkon jako úspěch či selhání

aspirační úroveň míra aspirace; cíl, který si jedinec klade; úspěch zpravidla vede ke zvyšování aspirační úrovně, neúspěch naopak ke snížení; příliš snadné cíle nemotivují, příliš vysoké demotivují; vyšší výkon v jedné oblasti může zvýšit aspirační úroveň i v jiné oblasti

astenická osobnost řazena do diagnózy závislá porucha osobnosti

astenický cit cit oslabující, snižující aktivitu, zvyšující nesamostatnost, závislost, neprůbojnost

astenický typ typ leptosomní, leptomorfní, dolichomorfní, lineární; typ tělesné stavby člověka vyznačující se štíhlou postavou, dlouhými končetinami, úzkým hrudníkem, málo vyvinutým svalstvem; charakterizován unavitelností, malou energií, malým nadšením

astereognozie neschopnost vnímat a poznat tvar předmětů hmatem

astrafobie chorobný strach z hromu a blesku

astrologie předvídání událostí z postavení nebeských těles, postavené na víře, že hvězdy mají údajně vliv na osud člověka a dle postavení hvězd v den narození probíhá život jedince

asymbolie znaková slepota; neschopnost skládat jednotlivé znaky do ucelených představ a užívat komunikační symboly mluvené, psané a mimické; rozumové schopnosti jsou zachovány

asymetrie hemisfér asymetrie mozku; funkční nestejnost obou polovin lidského mozku; levá mozková hemisféra bývá větší; obsahuje vlákna, která spojují především vnitřní oblasti hemisféry; na této straně, kromě určité části leváků, se nalézá Brocova oblast, tedy sídlo řeči a analytických procesů; odhaduje se, že asi u třiceti procent leváků je funkce hemisfér vzájemně zaměněna

asynchronní činnost činnost, kdy jedna operace zahajuje operaci následující bez návaznosti, signálem ukončení operace předešlé

asynchronnost časový nesoulad mezi dvěma nebo více informacemi, které

mají být sděleny současně, nejčastěji mezi obrazem a zvukem

AT autogenní trénink; též alkohol a jiné toxikomanie, pak využíváno v pojmech jako je ATlogie či ordinace AT

ataka atak, epizoda, fáze nemoci; náhlý náběh nemoci či příznaku, jako je epileptická ataka

ataktická afázie nemožnost písemného nebo ústního vyjadřování; postižený však rozumí všemu, co se mu říká

ataktické myšlení složitý a mnohotvárný komplex poruch myšlení, vyskytující se při schizofrenii

Atalantin komplex konflikt ženy, která ženou být nechce

ataraxie stav duševního klidu, dosahovaný poznáním, překonáním strachu, zbavením se starostí; též termín pro lékové zklidnění pacientů u těžších poruch chování

atavismus fylogeneticky starší znak nebo projev chování

atefobie chorobný strach ze zničení

athymie citová letargie; nepřítomnost pocitů či emočních projevů

Atlasův syndrom psychický stav muže, který vzniká jako důsledek tlaku na zvládnání nejen profese, ale více úkolů naráz; důsledek evolučního zaměření muže na jedinou dominantní činnost, jako je lov či boj o moc, na rozdíl od ženy, která je zvyklá zvládat větší množství úkolů

atletický typ typ muskulární, mezosomní; typ tělesné stavby člověka vyznačující se střední tělesnou výškou, dobře vyvinutou kostrou a svalstvem, klenutým hrudníkem s velkou kapacitou plic, širokými rameny a úzkou páneví; osobnost bez sklonu k patologii

ATlogie sociálně-zdravotní obor, který se

zabývá příčinami a léčbou alkoholizmu a jiných toxikomanií

atomistická psychologie založena na předpokladu, že stejně jako se skládá hmota z atomů, tak i duševní život se skládá z jednoduchých počitků, které jsou neměnné

atraktant látka vyvolávající pohyb živočicha k jejímu zdroji, jako jsou sexuální lákadla, feromony hmyzu

atribuce přisuzování; → *kauzální atribuce*

atribuční chyba → *základní atribuční chyba*

atribuční styl → *optimistický atribuční styl, pesimistický atribuční styl*

atypický mimořádný, neobvyklý, odporující pravidlu; časté u chorob, které se některým svým symptomem vymykají běžnému schématu diagnózy

atypický autismus vývojová porucha, která se liší od dětského autismu buď tím, že narušený vývoj se stane zjevným až ve věku nad tři roky, nebo tím, že chybí některá z diagnostických kategorií autismu: porucha sociální interakce nebo porucha komunikace, nebo výskyt stereotypního opakuječného chování

auditing technika složená ze směsice výslechů, zpovědí a terapeutických technik, s jejíž pomocí auditor klade vyšetřovanému otázky ve velmi rychlém sledu tak, aby ten o sobě vyzradil důvěrné podrobnosti

audition colorée slyšení barev; forma synestazie

auditivní schopnost sluchová schopnost buď přirozená, daná typem osobnosti, nebo reaktivní, daná výkonem povolání hudebníka, či po ztrátě zraku; patří k ní všechny dispozice podmíněné sluchovou činností nebo ty, které s ní sou-

- visejí, jako jsou halucinace, sluchové klamy, sluchová paměť, sluchová představitost
- aura** příznaky, které bezprostředně předcházejí epileptickým, hysterickým či astmatickým záchvatům; projevují se halucinacemi čichovými, sluchovými nebo zrakovými, případně svalovými záškuby nebo časovou dezorientací
- autentický prožitek** citově zabarvené vnímání aktuálního, často dramatického životního okamžiku; též náhlé poznání vzniklé ze zhodnocení okolní skutečnosti
- autentický terapeut** otevřený, upřímný, který nehraje žádnou roli, neskrývá se za maskou profesionála
- autistická osobnost** citově ztlumená, sociálně izolovaná, žijící převážně ve vlastním vnitřním světě
- autistické myšlení** myšlení dereistické; odehrává se ve fantazii, bez ohledu na reálnou situaci; u psychopatií, schizofrenie a dětského autismu
- autistický syndrom** soubor příznaků objevujících se obvykle u dětského autismu
- autizmus** porucha vztahu k realitě, stažení se do světa fantazie, sociální izolace; egocentrické, nerealistické myšlení, snění; myšlení postiženého je zaměřeno výhradně na osobní potřeby, odtržené od skutečného světa
- auto-** samo-, sebe-, vlastní
- autoagrese** autoagresivita; jednání, jímž jedinec poškozuje sám sebe; horní hranicí je sebevražda
- autoakuzace** sebeobviňování, pocity viny; příznak neuróz nebo psychóz, někdy účelová k dosažení určitého cíle
- autoanalýza** pochopení sebe samého, porozumění svým myšlenkám, po-
- hnutkám a postojům, prostřednictvím deníku, meditace
- autoatribuce** přisuzování výkonu a úspěšných výsledků jednání sám sobě, neúspěchy se převážně přisuzují faktorům vnějším, úspěchy faktorům vnitřním
- autobiografická paměť** → *epizodická paměť*
- autodestrukce** → *automutilace*
- autodiagnostický test** subjektivní vyšetřovací metoda; dotazník zjišťující povahové rysy, v němž vyšetřovaný popisuje sám sebe
- autoerotizmus** autoerotika, sebeláska; láska k vlastní osobě projevovaná jako pohlavní vzrušování vlastní osobou včetně různých způsobů uspokojování sexuálního pudu bez účasti a stimulace partnera; vyvoláváno nejčastěji četbou, sledováním filmů
- autofilie** → *narcizmus*
- autofobie** chorobný strach být sám
- autogenní** samo ze sebe vycházející; to, co jedinec vytváří sám; v teoriích motivace pohnutky, které vycházejí přímo z pudů
- autogenní trénink** AT; relaxační metoda založená na vztahu mezi napětím psychickým a svalovým, s využitím principů jógy; prostřednictvím cílené svalové relaxace lze navodit i relaxaci psychickou; nácvik většinou skupinově, od sugesce k autosugesce
- autohypnóza** hypnotický stav, do něž se jedinec uvádí sám; obvykle po hypnotickém nácviku prováděném pod vedením lékaře nebo psychologa
- autointoxikace** poškození organismu produkty vlastní látkové výměny; zvyšování adrenalinu v krvi vlastní psychickou autostimulací, jako je úmyslná psychická zátěž, zvyšování hladiny

endorfinů, vysoká tělesná či stresová zátěž, při bolesti

autokinetický efekt smyslový klam; autokinetický pohyb, kdy se fixní světelný bod ve tmě po chvíli jeví tak, jako kdyby se pohyboval; při prosvětlení pohyb ustává

autokinetický počitek klam pohybu, který vzniká při utkvělém pohledu na lesklý předmět, hrot pera

automasochismus sebetřýznění, sebe-poškozování nebo fantazie na toto téma, kterými jedinec dochází k sexuálnímu vzrušení a uspokojení, bez potřeby partnera

automatizace činnosti postupný přechod od vědomé činnosti k jejímu neuvědomovanému opakování; je základním činitelem při nácviku a zdokonalování dovedností, zvláště pohybových

automonosexualismus → *narcízmus*

automutilace sebepoškozování, sebe-mržení, autodestrukce; agrese obrácená proti sobě; od polykání předmětů a úrazů k sebevražedným pokusům; bývá účelová nebo jde o příznak duševní choroby

autonomie svébytnost, nezávislost, funkční samostatnost; projevuje se prvně v období vzdoru, kdy si dítě uvědomuje svébytnost své osobnosti, poté v adolescenci, kdy se jedinec snaží zbavit závislosti na rodině, získat sebe-důvěru, nezávislost, možnost rozhodovat o vlastním životě

autonomní nervová soustava ANS; nazývána též vegetativní; soustava řídící činnost vnitřních orgánů, jako jsou žlázy a hladké svalstvo, nelze ji ovládat vůlí; její činnost je seberegulující, jako trávení, dýchání či krevní oběh; má dvě větve: sympatikus a parasympatikus

autonomní řeč řeč pro sebe, řeč dítěte; je charakterizována mnohoznačností slovního významu a význam slova se mění od situace k situaci

autoostrakizmus chorobné stranění se druhých, samotářství

autoprojekce → *projekce*

autopsychická depersonalizace pocit odcizení vlastní psychiky; člověk si připadá jako automat

autopsychoterapie psychoterapie zaměřená na vlastní osobu; nácvik vůle, sebeovládání, autogenního tréninku

autopunitivní sebetrestající, agresivní vůči sobě

autoregulace schopnost člověka řídit své jednání; vědomé úsilí o dosažení stanoveného cíle; též přijetí společenských norem, které se pak stanou součástí autoregulačního systému jedince

autoritářská osobnost osobnost s rysy, jako je konzervatismus, stereotypnost, agresivita až destruktivnost a obdiv k moci; rád vede druhé, stanovuje pravidla, vyžaduje jejich dodržování a kázeň, je netolerantní ke společenským odchylkám

autoritativní hypnóza hypnotické stavy navozovány jednoduchými strohými příkazy; opakem ericksonovská hypnóza

autostimulace sebepodněcování; vytváření podmínek, které podněcují a nutí člověka k činnosti; tyto podmínky mohou být vnitřní, jako aspirace a cíle, nebo vnější, jako režim dne, závazky

autosugesce ovlivňování vlastních citů, názorů, nálad, postojů a hodnot, nejčastěji formou přání a tužeb; může probíhat nevědomě i vědomě, cíleně, jako při autogenním tréninku

averze pocit nelibosti, nechuti a odporu

s tendencí vyhnout se někomu nebo něčemu nepříjemnému

averzivní terapie léčba zaměřená na změnu návyků nebo chování vyvoláním odporu pomocí asociačního spojení s nepříjemnými podněty

aviofobie chorobný strach z létání

axon zpravidla jen jeden dlouhý, protáh-

lý, funkčně odstředivý výběžek z těla nervové buňky, který vede signál k jiným nervovým buňkám; liší se délkou: od několika tisícín milimetru v neuronech mozku až k délce více než jednoho metru u motorických neuronů

azoofilie → *nekrofilie*

azylová psychóza → *vazbová psychóza*

B

B typ → *typ osobnosti B*

Babinski, Joseph François Felix (1857 až 1932), francouzský neurolog; studium iritačních pyramidových jevů, objev kožního plantárního reflexu, pitiatizmus, studium hysterie

bacilofobie chorobný strach z bacilů a mikroorganismů

bad trip úlet; úzkostný či jinak nepříjemný až psychotický stav vyvolaný požitím halucinogenní drogy, zejména LSD; i po minulých uspokojujících aplikacích drogy jako náhlé vybočení

bagatelizace zlehčování, snižování, znevažování; jeden z obranných mechanismů, kdy frustrovaný člověk zlehčuje buď situaci, nedosažený cíl, nebo obojí

bájevá lhavost bájná lhavost, pseudologia phantastica, mytomanie, bajkaření; sklon vymýšlet a sdělovat nepravdivé, neskutečné události, s cílem upoutat pozornost; v dětství sama odeznívá

bakteriofobie chorobný strach z bakterií, z nákazy

balbuties → *koktavost*

Balint, Michael (1896–1970), britský psychiatr maďarského původu; psychoanalýza, metoda skupinové supervize pro lékaře

balintovská skupina označení pro setkání pracovníků pomáhajících profesí, zejména psychoterapeutů, na němž účastníci předkládají k posouzení vlastní klinické případy

balistofobie chorobný strach ze střel

barevná stálost sklon vnímat objekt jako stále stejně barevný, bez ohledu na změny v osvětlení, které mění fyzikální vlastnosti světla vyvolávajícího počitek

barevné naladění stav chromatické adaptace; konečný stav procesu, během něhož se zrak přizpůsobil barevným podnětům zorného pole

barevné přeladění přechod z jednoho barevného naladění do jiného; psychoterapeutická technika hledající nejoptimnější barvy, které pacienta vyladují žádoucím směrem

barevné slyšení projev synestezie; spojování sluchových vjemů s barevnými představami, které skládají novou kvalitu; tóny často vyvolávají barevné představy

barevné vidění patří k základním vrozeným procesům člověka; není podmíněno učením nebo zkušeností

barofobie chorobný strach z barometrického tlaku

barvoslepost daltonismus; neschopnost rozlišovat mezi určitými barvami; častější u mužů než u žen; úplná barvoslepost vzácná; nelze ji léčit; příčinou nemoc, intoxikace, úraz, nejčastěji však vrozená

basifobie basofobie; chorobný strach z chůze

Bateson, Gregory (1904–1980), americký filozof, antropolog a etnopsycholog britského původu; studie přírodních kmenů na Nové Guineji a Bali, vliv kultury na osobnost; teorie komunikace a dvojné vazby

batmofobie chorobný strach ze schodů a schodišť

batofobie chorobný strach z hlubin, z pohledu na vysoké stavby, z jejich zřícení; spojeno se závratí

batrachofobie chorobný strach z žab
bazální úzkost základní hladina úzkosti; její výše je závislá na biologických předpokladech a na pocitech bezpečí a lásky, které člověk prožíval v dětství
bázlivost povahová vlastnost založená na strachu z neznámých a nezvyklých jevů; může mít genetický základ, jindy důsledek nezajištěné potřeby jistoty a bezpečí v raném dětství nebo příliš úzkostlivé výchovy

bdělé snění → *denní snění*

bdělost vigilia, vigilita, vigilance; připravenost a pohotovost organismu k reagování na vnější podněty; není opakem spánku

Beers, Clifford Whittingham (1876 až 1943), americký reformátor psychiatrické péče, zakladatel hnutí duševní hygieny, který čerpal z vlastních zkušeností z hospitalizace v ústavu pro duševně choré

behaviorální týkající se chování

behaviorální psychologie → *behaviorismus*

behaviorální terapie modifikace chování; psychoterapie založená na využívání principů učení k získání žádoucích reakcí a vzorců chování výměnou za nežádoucí

behavioristický přístup přistupuje k lidské existenci na základě pozorovatelného chování, avšak nevylučuje ostatní oblasti lidských zážitků

behaviorismus chápe psychologii jako vědu o chování člověka a živočichů, vylučuje introspekci, sleduje to, co je pozorovatelné a měřitelné

Bechtěrev, Vladimír Michajlovič (1857 až 1927), ruský neurolog, psychiatr a psycholog; zakladatel reflexologie a objektivní psychologie

belemnofobie belenofobie, aichmofobie; chorobný strach z jehel a špičatých předmětů

Benedictová, Ruth Fulton (1887–1948), americká antropoložka a psycholožka; zkoumání indiánské a japonské kultury, hodnot a kulturních vzorců vůbec

Beneke, Friedrich Eduard (1798–1854), německý filozof, pedagog a psycholog; představivost, paměť; základem jeho teorie je vnitřní poznání, označované za sebezpoznavající zkušenost

Berlyne, Daniel Ellis (1924–1976), kanadský psycholog, experimentátor a teoretik; mechanismus vybuzení – arousal; psychologické otázky učení a zvědavosti, vztahy a rozdíly mezi hrou a uměním

Berne, Eric L. (1910–1970), americký psychiatr a psycholog kanadského původu; zakladatel transakční analýzy, vlastní pojetí osobnosti, transakcí a scénářů v mezilidské komunikaci

bestiofilie → *sodomie*

Bettelheim, Bruno (1903–1990), americký psycholog rakouského původu; internován v koncentračních táborech v Dachau a Buchenwaldu; pozoroval chování spoluvězňů, zpracoval pojem extrémní situace

bezděčná pozornost pasivní pozornost, která je nezávislá na úmyslu člověka, nejčastěji je vyvolána náhlostí, novostí, kontrastností podnětu či jeho umístěním v zorném poli

bezděčné chování spontánní, bez záměru a strategie

bezděčné učení → *náhodné učení*

bezděčný pohyb spontánní, impulzivní, bez uvědomění si pohybu či jeho účelu, nezávislý na vědomí a vůli, projevuje se v mimice a gestech